

Комунальний заклад «Навчально-виховне об'єднання природничо-економіко-правовий ліцей - спеціалізована школа I-III ступенів № 8 - позашкільний центр Кіровоградської міської ради Кіровоградської області»

Конспект уроку

в 5 класі

«Словосполучення. Відмінність словосполучення від слова, його форми і речення. Головне та залежне слово у словосполученні»

*Підготувала вчитель
української мови та літератури
Семез Л.Г.*

Мета:

- сформувати в учнів нові знання про синтаксис і пунктуацію, визначити поняття «словосполучення»;
- розвивати вміння учнів виділяти словосполучення серед інших поєднань слів, будувати й аналізувати словосполучення, відрізняти словосполучення від слова (форми слова) і речення; розвивати творчу уяву учнів;
- виховувати патріотичні почуття через вивчення української мови, поетичне слово.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу

Обладнання: підручник, мультимедійна дошка, відеоролик «Осінь», таблиці, малюнки, м'ячик.

Словосполучення – це я,

А синтаксис – сім'я моя!

З двох й більше слів складаюся

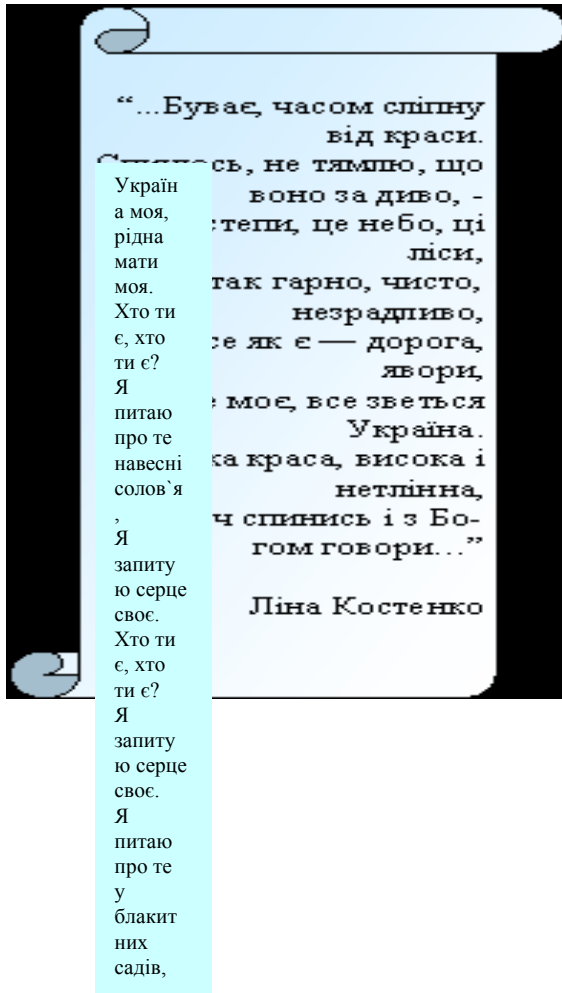
І з словом все змагаюся.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ (налаштування учнів на потрібний лад: «Поетична хвилинка»). Вже майже традиційно ми починаємо урок з того, що хтось із вас готує вислів, вірш, прислів'я про мову, Україну чи

українців. Тож хто з учнів бажає розказати чи прочитати знайдене і цікаве?).

Орієнтовні відповіді учнів

II. ОГолошення теми та мети уроку

(записати дату і тему уроку у зошит)

Діти, прочитайте уважно тему. Як ви вважаєте, про що ми будемо говорити з вами на уроці? Назвіть ключові слова теми (словосполучення, головне та залежне слово тощо). Пригадайте, чи знайоме вам із початкової школи таке поняття як словосполучення? Поміркуйте над епіграфом (учні зачитують спроектований епіграф на дошку). Яке слово в ньому вам би хотілося б пояснити, розтлумачити? (синтаксис). Отож, окреслимо мету, завдання, які потрібно виконати на уроці. Учні разом із учителем зокрема

зазначають, що на уроці потрібно

- дізнатися про синтаксис і пунктуацію, визначити поняття «словосполучення»;
- навчитися виділяти словосполучення серед інших поєднань слів, будувати й аналізувати словосполучення, відрізняти словосполучення від слова (форми слова) і речення;

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ

Проблемне запитання:

На дошку спроектовані слова, поєднання слів.

Учитель або учні зачитують, знаходять слово, словосполучення, речення, визначають роль кожної одиниці в мові, роблять висновок.

Працюватиму

Буду працювати (словосполучення?)

Мрія.

Рожева мрія

Рожева мрія з'явилася несподівано.

У вікно (словосполучення?)

Дивитись у вікно.

Я йду (словосполучення?)

Веселий хлопчик.

IV. СПРИЙНЯТТЯ Й ЗАСВОЄННЯ УЧНЯМИ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Пояснення вчителя

Будь-яке висловлювання складається зі слів. Для того, щоби висловити якийсь зміст, слова мусять пов'язуватися одне з одним. Найпростішим виявом такого зв'язку є словосполучення. Словосполучення складається з двох повнозначних слів. Одне з них є головним, друге — залежним від нього. Змістову залежність можна виявити за допомогою питання, поставленого від головного слова:

1) радісна (яка?) зустріч;

2) святкувати (що?) перемогу;

3) змагання (яке?) з футболу;

4) наполегливо (як?) вчитися. (Схеми словосполучень спроектовані на дошку)

Граматичний зв'язок головного і залежного слів здійснюється за допомогою закінчення (1-й і 2-й приклади), або закінчення і прийменника (3-й приклад). У четвертому прикладі слова зв'язані тільки за змістом, бо залежне слово є незмінюваним, отже, й не має закінчення. Словосполучення, як і слова, служать для називання предметів, ознак, дій і є матеріалом для побудови речень. Словосполучення виражають назву точніше, ніж слова. Порівняйте: сніг і перший сніг, дорога і дорога до лісу, розмовляти і розмовляти пошепки, четвертий і четвертий зліва. Слова, з'єднані сполучниками, не є словосполученнями. Вони не залежать одне від одного, в реченні виступають однорідними членами: У кіоску продають **газети і журнали**. Задача виявилась **важкою**, але **цікавою**. Не є словосполученнями підмет і присудок. Вони становлять граматичну основу речення, наприклад: Насуваються хмари. Словосполучення можуть бути **поширеними** — складатися не з двох, а з більшої кількості слів: читати цікаву книжку.

Розділ науки про мову, який вивчає словосполучення, - це синтаксис.

Хвилинка-цікавинка (на дошку спроектовано визначення).

Синтаксис (грецьк. зв'язок, побудова, з'єднання) — розділ мовознавства, який вивчає словосполучення та речення.

Пунктуація (лат. пунктум — крапка) — розділ мовознавства, який вивчає правила вживання розділових знаків.

(Учні роблять записи в зошитах).

Уважно придивімося до слова «словосполучення». Скільки у ньому коренів? Отож, слова сполучаються. Яким чином це відбувається?

На дошці малюнок: два слова, які поєднано стрілочками. Що ж пов'яже між собою два зовсім різних слова?

ХМ

ЛЕГ

Орієнтовні відповіді учнів:

Зміст: словосполучення може називати предмет, дію чи ознаку, але більш просторо (н-д, осінь – золота осінь, малювати – красиво малювати тощо)

Закінчення, рід, число, відмінок – пов'язані граматично

(Учні роблять записи в зошитах, визначення спроектовані на дошці).

Отож, давайте спробуємо сформулювати визначення, що таке словосполучення. (Учні пропонують орієнтовні, звіряють сказане із підручником)

Словосполучення — це два (чи більше) слів (самостійні частини мови), пов'язаних між собою граматично або за змістом, одне з яких головне, а інші — залежні.

Словосполучення відрізняється від слова тим, що точніше, конкретніше називає предмети, дію, чи ознаку.

- Діти, як ви можете пояснити епіграф до нашого уроку? (можливі відповіді дітей: словосполучення складається з двох або більше слів; розділ науки про мову, який вивчає словосполучення, - це синтаксис; словосполучення несе в собі більше інформації, ніж слово).

Робота в зошитах і біля дошки, на якій записані словосполучення. Учні визначають головне слово, ставлять питання:

Блакитне небо, широка ріка, бігти швидко, працювати талановито.

Завдання: утворити з поданих слів словосполучення, визначити головні й залежні слова, записати:

(Батьківський) земля; не знати (втома); прочитати в (підручник); на (шкільна) парті; під (розкішна) вербою; не побачити (помилка); (цікавий) книга; турбуватись про (батьки)

Фізкультхвилинка

Текст	Рухи учнів
Я намалюю зайчика для вас – раз.	<i>Роблять колові рухи руками над головою</i>
Це у нього, бачите, голова – два.	<i>Руки кладуть на голову.</i>
Це у нього вуха догори – три.	<i>Піднімають руки вгору до вух.</i>
Це стирчить у нього хвостик сірий – чотири.	<i>Повертають тулуб праворуч, ліворуч.</i>
Це очіці весело говорять – п'ять.	<i>Прикладають руки до очей.</i>
Ротик, зубки – хай моркву їсть –шість.	<i>Імітують жування моркви зайцем.</i>
Шубка тепла хутряна на нім – сім.	<i>Плещуть в долоні.</i>
Ніжки довгі, щоб гасав він лісом – вісім.	<i>Підскакують на місці.</i>
Ще навколо посаджу дерев я – дев'ять.	<i>Садять дерева, притоптують ямки.</i>
І хай сонце сяє з піднебесся – десять.	<i>Піднімаються на носках, руки вгору.</i>

Робота за підручником

(учні знайомляться з матеріалом, доповнюють, що не є словосполученнями, записують у зошит, спроектоване на дошці):

- а) підмет і присудок: *птахи полетіли*;
- б) іменник (займенник) з прийменником: *у книзі*;
- в) однорідні члени речення: *деревина й кущі*.

Завдання: виписати з речень тільки словосполучення.

Прийшла осінь. У зелені коси беріз вплелися золотисті стрічки. Різнобарвними вогнями горять осики, дикі груші.

Робота з таблицею, що спроектована на дошку:

Слово	Словосполучення	Речення
називає предмети, явища, ознаки, дії, що існують реально або тільки в уяві людини:	порівняно зі словом повніше називає предмети, явища, ознаки, дії; утворюється поєднанням двох або більше повнозначних слів, одне з яких є головним, а друге залежним:	є одиницею спілкування, містить завершену думку, може складатися з одного слова, має граматичну основу – підмет і присудок:
ранок, рожевий, усміхнутися, земля.	ранок (який?) рожевий, усміхнувся (чому?) землі	Рожевий <u>ранок</u> <u>усміхнувся</u> землі.

Творча робота в групах (технологія організації групової навчальної діяльності школярів, технологія формування творчої особистості на уроці)

Переглядаючи відеофільм про осінь, дібрати словосполучення-ілюстрації до побаченого. Кожна група зачитує по черзі словосполучення, не повторюючи почуті. Потім по черзі групи придумують зі своїми словосполученнями речення так, щоб вони були пов'язані між собою за змістом і утворювали єдиний текст (відео ще раз повторюється, але вже під супровід тексту). *Визначити стиль мовлення.*

Осінній вальс

Осінь пора! Як заворожує вона своєю красою. Але найбільш чаруючим і гарним постає перед нами осінній ліс. Чудово, неначе в казці! Все навколо виблискує під яскравими промінчиками лагідного сонечка. Вже не почуєш веселих пісень дзвінкоголосих пташок. З дерев повільно опадає останнє листя, наче пофарбоване чарівним пензлем у жовтогарячий колір. Воно замріяно кружляє у повільному таночку, поки тихо долетить до землі. Приємно йти доріжкою, коли під ногами лагідно шарудить різнобарвний килим осені. А

вітерець, пустотливо граючись, розносить по всьому лісу приємні пахощі достиглих ягід. Поважно хитають маленькі ялинки та високі сосни своїми вічнозеленими верхівками, ніби мирно розмовляючи між собою. Тільки свіжий подих вітру інколи порушує цю розмову. Аж ось у густих вітках блискавично промайнула і миттєво сховалась руденька білочка — весела сусідка всіх дерев і невпинна трудівниця. Де-не-де з-під опалого листя виглядають маленькі боровички, лисички, опеньки... А високо в блакитному небі безперестанку пливуть темно-сині хмаринки, нагадуючи своїми обрисами різних казкових персонажів. Розсікаючи небесну блакить, повагом летять і зажурливі курличуть журавлі. Як хороше, як гарно навкруги! Спасибі тобі, осінь, за цю красу! (художній стиль).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ (ігрова технологія)

Учні, передаючи один одному м'ячик, називають тільки словосполучення; ставлять один одному запитання (що таке словосполучення, як перекладається з грецької слово «синтаксис», з латинської «пунктуація»; чому підмет і присудок не є словосполученням; який зв'язок між словами у словосполученні тощо).

VI. ПІДСУМКИ УРОКУ («вільний мікрофон»). *Учитель пропонує учням продовжити речення:*

Я навчився на уроці.....

Я дізнався на уроці....

Мені найбільше сподобалося.....

Я розкажу мамі, товаришеві про ....

Мені не вдалося...

Цікавинкою для мене виявилось....

На жаль, я....

Допоможу розібратися однокласнику в тому, що...

Обов'язково допрацюю над...

VII. Домашнє завдання

§ 6, вправа 82 (середній і достатній рівень);

§ 6, вправа «Народ скаже, як зав'яже» (дібрати прислів'я про осінь, виписати з них словосполучення) – високий рівень.

Список використаних джерел

1. Глазова О.П. Рідна мова : Підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Глазова О.П., Кузнецов Ю.Б. – К. : Освіта, 2005.
2. Новий тлумачний словник української мови. 42000 слів : [У 4-х т.] /

уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. — К. : Аконіт, 1998.

3. Українська мова. 5-12 класи : навч. прогр. / [Г.Т.Шелехова, В.І.Тихоша, А.М.Корольчук та ін.; за ред. Л.В.Скуратівського]. — К. : Ірпінь-Перун, 2005. — 176 с.

4. Семез Л.Г. Практика використання елементів сучасних педагогічних технологій у процесі викладання української мови та літератури : метод. посіб. / Семез Л.Г. — Кіровоград, 2011. — 93 с.